

Međunarodna naučna konferencija/International Scientific Conference

OBRAZOVNI PROGRAMI BUDUĆNOST SVETSKE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE

znanje • komunikacija • prezentacija

50 godina /1972–2022/ Konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine

EDUCATIONAL PROGRAMS THE FUTURE OF WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE

knowledge • communication • presentation

50 Years /1972–2022/ of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage

Univerzitet u Beogradu – Arhitektonski fakultet
University of Belgrade – Faculty of Architecture

8–9. decembar 2022.
December 8–9, 2022

**Међународну научну конференцију
организује**

Универзитет у Београду
Архитектонски факултет

у сарадњи са

Републичким заводом за заштиту
споменика културе и

Центром за конзервацију и рестаурацију д.о.о.
Београд

Одржавање Међународне научне конференције
и штампање књиге апстракта омогућило је
Министарство културе Републике Србије

ISBN 978-86-7924-318-8

Naučni odbor Konferencije
Scientific Board of the Conference

dr Vladimir Mako (Srbija / Serbia)
dr Nevena Debljović Ristić (Srbija / Serbia)
dr Marko Nikolić (Srbija / Serbia)
dr Irena Kuletin Čulafić (Srbija / Serbia)
dr Dubravka Đukanović (Srbija / Serbia)
dr Ilija Lalošević (Crna Gora / Montenegro)
dr Milijana Okilj (Bosna i Hercegovina / Bosnia and Herzegovina)
dr Radoslav Bužančić (Hrvatska / Croatia)
dr Angela Diceglie (Italija / Italy)
dr Custode Silvio Fioriello (Italija / Italy)
dr Tanja D. Conley (SAD / USA)
dr Jelena Bogdanović (SAD / USA)

Organizacioni odbor Konferencije
Organizing Committee of the Conference

dr Nevena Debljović Ristić
dr Irena Kuletin Čulafić
mr Maja Đorđević
MA Ena Takač
MA Boško Drobnjak

The Next 50

"This Conference is organized in celebration of the 50th anniversary of the World Heritage Convention (16 November 2022):
World Heritage as a source of resilience, humanity and innovation"

Уводне речи

У години у којој се обележава педесет година од усвајања Конвенције о заштити светске културне и природне баштине, Департман за историју и теорију архитектуре и уметности Архитектонског факултета – Универзитета у Београду, уз подршку Министарства културе Републике Србије и у сарадњи са Републичким заводом за заштиту споменика културе у Београду и Центром за конзервацију и рестаурацију из Београда, приређује међународни научни скуп посвећен овом важном јубилеју.

Средишњу тему научног скупа чине теме о изградњи програма академског образовања у области конзервације културне баштине, које захтевају развијање свеобухватног приступа наслеђу, заснованог на културном плурализму и различитостима, али и на афирмацији способности за посматрањем, разумевањем, анализом и синтезом уметничких и историјских порука које културна баштина носи, без промена или губитка њиховог значења и аутентичности.

Уочени недостатак образовних програма на нивоу академског образовања, а тиме и оспособљених стручњака и научника за истраживања и рад у области очувања, конзервације и заштите културног наслеђа, одражава се све учесталије на неконтролисани преображај добара светске баштине, историјских урбаних и руралних ткива, природног окружења, што убрзано доводи до умањења и губитка вредности целокупне баштине. Очување културног наслеђа, посебно за добра која су дефинисана Конвенцијом о светској баштини из 1972. године,

Introductory words

In the year that marks the fiftieth anniversary of the adoption of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage, the Department for History and Theory of Architecture and Art of the Faculty of Architecture – University of Belgrade, with the support of the Ministry of Culture of the Republic of Serbia and in cooperation with the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments in Belgrade and the Center for Conservation and Restoration from Belgrade, is organizing an international scientific conference dedicated to this important jubilee.

The central topic of the scientific conference is the topic of building an academic education program in the field of cultural heritage conservation, which requires the development of a comprehensive approach to heritage, based on cultural pluralism and diversity, but also on the affirmation of the ability to observe, understand, analyze and synthesize artistic and historical messages that cultural heritage carries, without changing or losing their meaning and authenticity.

The observed lack of educational programs at the level of academic education, and thus qualified experts and scientists for research and work in the field of preservation, conservation and protection of cultural heritage, is reflected more and more often in the uncontrolled transformation of world heritage properties, historical urban and rural tissues, natural environment, which rapidly leads to the reduction and loss of the value of the entire heritage. Conservation of cultural heritage, especially for goods defined by the 1972 World Heritage Convention, today rests on the principles of sustainable

данас почива на принципима одрживог развоја и управљања променама и интегрише конзервацију наслеђа са еколошким, економским и друштвеним циљевима.

Стога овај научни скуп тежи да кроз три тематске целине: Достигнућа Конвенције о заштити светске културне и природне баштине • 50 година трајања, Допринос образовних програма у очувању културне и природне баштине • модели за унапређење знања и Улога Светске културне и природне баштине суочене са глобалним изазовима, покрене и покуша да пружи одговоре који могу да утичу на будућност заштите добара светске баштине, а тиме и на делотворне политике очувања наслеђа у целини.

Конвенција о заштити светске културне и природне баштине, усвојена 1972. године, коју су током педесет година трајања унапређивале и оснаживале друге конвенције и препоруке, обавезује и данас као и у будућих 50 година, стимулисање „међу својим народима“ поштовање и уважавање културне и природне баштине путем јачања образовних и информативних програма.

др Владимир Мако, редовни професор
др Невена Дебљовић Ристић, доцент

development and change management and integrates heritage conservation with environmental, economic and social goals.

Therefore, this scientific conference, covering three thematic units: Achievements of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage • 50 years of existence, Contribution of educational programs in the preservation of cultural and natural heritage • Models for improving knowledge and the role of World Cultural and Natural Heritage in the face of global challenges, aims to initiate and try to provide answers that can influence the future of the protection of world heritage assets, and thus effective heritage conservation policies as a whole.

The Convention on the Protection of the World's Cultural and Natural Heritage adopted in 1972, which was improved and strengthened by other conventions and recommendations during its fifty years of existence, obliges today as well as in the next 50 years to stimulate respect and appreciation of the cultural and natural heritage „among its nations“ by strengthening educational and informational programs.

Dr. Vladimir Mako, Full Professor
Dr. Nevena Debljović Ristić, Assistant Professor

ПРОГРАМ КОНФЕРЕНЦИЈЕ • PROGRAM KONFERENCIJE • CONFERENCE PROGRAMME

PRVI DAN (Četvrtak, 8. DECEMBAR)

FIRST DAY (Thursday, DECEMBER 8)

SVEČANA SALA TEHNIČKOG FAKULTETA NA II SPRATU

CEREMONIAL HALL OF THE FACULTY OF CIVIL ENGINEERING
ON THE SECOND FLOOR

10:00 – 10:30

Registracija učesnika

Registration of participants

10:30 – 11:00

Otvaranje skupa i pozdravne reči

Opening of the Conference and welcome speech

Prof. dr Ana Nikezić, prodekan za nauku i saradnju sa Univerzitetom

Prof. Dr. Ana Nikezić, Vice-dean for Science and Cooperation with the University

Prof. dr Vladimir Mako, rukovodilac Departmana ITAU

Prof. Dr. Vladimir Mako, Head of the Department for History and Theory of Architecture and Art, BU–AF

Siniša Šešum, direktor UNESCO Antena kancelarije u Sarajevu

Siniša Šešum, Director of the UNESCO Antenna Office in Sarajevo

Jasna Zrnović, generalni sekretar Nacionalne komisije za saradnju sa Uneskom

Jasna Zrnović, Secretary General of the National Commission for Cooperation with UNESCO

Danijela Vanušić, pomoćnik ministra kulture

Danijela Vanušić, Assistant Minister of Culture

11:00 – 14:00

I Dostignića konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine

• 50 godina trajanja

I Achievements of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage • 50 Years of Duration

PRESEDAVAJU VLADIMIR MAKO I SLAVICA VUJOVIĆ

CHAIRPERSONS VLADIMIR MAKO AND SLAVICA VUJOVIĆ

Nevena Debljović Ristić, Procesi promena u razumevanju i očuvanju kulturne baštine sveta – prethodnih pola veka

Nevena Debljović Ristić, The Processes of Change in Understanding of World Heritage – The Previous Half of the Century

Marina Nešković, Stari Ras sa Sopoćanima – iskustva u očuvanju Svetskog kulturnog nasleđa

Marina Nešković, Stari Ras with the Sopoćani Monastery – Experiences in Preserving the World Cultural Heritage

Ilija Lalošević, Zaštita prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora na Listi Svjetske Baštine

Ilija Lalošević, Protection of the Natural and Culturo-Historical Region of Kotor on the World Heritage List

Radoslav Bužančić, Dioklecijanova Palača, obnova J–I kvadranta

Radoslav Bužančić, Diocletian's Palace, Restoration of the J–I Quadrant

Zoran Pavlov, Autentičnost, integritet i upravljanje svetskim nasleđem u nacionalnom kontekstu – Prirodno i kulturno nasleđe Ohridskog Regiona

Zoran Pavlov, Authenticity, Integrity and Management of World Heritage in the National Context – Natural and Cultural Heritage of the Ohrid Region

Pausa / Break

PRESEDAVAJU DUBRAVKA ĐUKANOVIĆ I ILIJA LALOŠEVIĆ
CHAIRPERSONS DUBRAVKA ĐUKANOVIĆ AND ILIJA LALOŠEVIĆ

Sanja Kesić Ristić, Konvencija o zaštiti Svetske baštine kao interni instrument za čuvanje nasleđa

Sanja Kesić Ristić, The Convention on the Protection of World Heritage as an Internal Instrument for Preserving Heritage

Slavica Vujović, Kulturni predeo Bača – izazovi na putu do nominacije dobra za upis na Listu svetske kulturne i prirodne baštine

Slavica Vujović, Cultural Region of Bač – Challenges on the Way to the Nomination of the Property for Inclusion on the World Cultural and Natural Heritage List

Vladimir Džamić, Lista Svetskog nasleđa i kulturna dobra u Srbiji – prvih pola veka

Vladimir Džamić, World Heritage List and Cultural Assets in Serbia – the First Half of the Century

Maja Đorđević, Stećci, srednjovekovni nadgrobnji spomenici – kulturno nasleđe pokretač međudržavnog povezivanja

Maja Đorđević, Stećci, Medieval Tombstones – Cultural Heritage, the Driver of Interstate Connection

14:00 – 15:30

SVEČANA SALA 200 ARHITEKTONSKOG FAKULTETA NA III SPRATU
CEREMONIAL HALL 200 OF THE FACULTY OF ARCHITECTURE
ON THE THIRD FLOOR

Otvaranje izložbe studentskih radova

Opening of the exhibition of student works

15:30 – 18:00

II Doprinos obrazovnih programa u očuvanju kulturne i prirodne baštine • modeli za unapređenje znanja

II Contribution of Educational Programs to the Preservation of Cultural and Natural Heritage • Models for Improving Knowledge

PRESEDAVAJU MARINA NEŠKOVIĆ I IRENA KULETIN ČULAFIĆ
CHAIRPERSONS MARINA NEŠKOVIĆ AND IRENA KULETIN ČULAFIĆ

Marko Nikolić, Pravci unapređenja edukacije iz oblasti proučavanja i očuvanja kulturne i prirodne baštine na Univerzitetu u Beogradu – Arhitektonskom fakultetu

Marko Nikolić, Directions for Improving Education in the Field of Study and Preservation of Cultural and Natural Heritage at the University of Belgrade – Faculty of Architecture

Dubravka Đukanović, Obrazovanje i specijalizacija konzervatora – perspektiva struke i očuvanja nasleđa

Dubravka Đukanović, Education and Specialization of Conservators – the Perspective of the Profession and Heritage Preservation

Milijana Okilj, Uloga obrazovanja o očuvanju graditeljskog nasleđa u prevazilaženju jaza među teorije i prakse

Milijana Okilj, The Role of Education on the Preservation of Architectural Heritage in Overcoming the Gap Between Theory and Practice

Arhimandrit Tihon Rakićević, Miljana Matić, Digitalna Studenica: ka novim modelima unapređenja znanja, očuvanja i promocije kulturne baštine Manastira Studenice

Arhimandrite Tihon Rakićević, Miljana Matić, Digital Studenica: Towards New Models of Knowledge Improvement, Preservation and Promotion of Cultural Heritage of Studenica Monastery

Pauza / Break

**PRESEDAVAJU NEVENA DEBLJOVIĆ RISTIĆ
I ALEKSANDAR DAJKOVIĆ**

CHAIRPERSONS NEVENA DEBLJOVIĆ RISTIĆ
AND ALEKSANDAR DAJKOVIĆ

**Tatjana Koprivica, Obrazovni programi u funkciji očuvanja i
prezentacije kulturne baštine Crne Gore**

Tatjana Koprivica, Educational Programs in the Function of
Preservation and Presentation of the Cultural Heritage of
Montenegro

**Anica Draganić, Marija Siladji, Interdisciplinarne studije nasleđa –
Jean Monnet Module**

Anica Draganić, Marija Siladji, Interdisciplinary Heritage Studies –
Jean Monnet Module

**Magdalena Dragović, Jelena Bogdanović, Dušan Isailović,
Digitalno modelovanje objekata kulturnog nasleđa –
HBIM na primeru manastira Studenice**

Magdalena Dragović, Jelena Bogdanović, Dušan Isailović,
Heritage Building Information Modeling (HBIM) of
the Katholikon of the Studenica Monastery

**DRUGI DAN (Petak, 9. DECEMBAR)
SECOND DAY (Friday, DECEMBER 9)**

SVEČANA SALA 200 ARHITEKTONSKOG FAKULTETA NA III SPRATU
CEREMONIAL HALL 200 OF THE FACULTY OF ARCHITECTURE
ON THE THIRD FLOOR

10:00 – 13:00

**III Uloga Svetske kulturne i prirodne baštine suočene sa globalnim
izazovima**

III The Role of the World Cultural and Natural Heritage Faced with
Global Challenges

PRESEDAVAJU MARKO NIKOLIĆ I MILIJANA OKILJ

CHAIRPERSONS MARKO NIKOLIĆ AND MILIJANA OKILJ

**Irena Kuletin Čulafić, Svetska baština i pojam okruženja/životne
sredine – etičke i estetske perspektive**

Irena Kuletin Čulafić, World Heritage and the Concept of
Environment – Ethical and Aesthetic Perspectives

**Tanja D. Conley, Универзална вредност у доба инклузивне
заштите: за или против Европе**

Tanja D. Conley, Universal Value in the Age of Inclusive Protection:
For or Against Europe

**Milica Nikolić, Svjetska baština – željeni cilj i neželjeni mehanizam
očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti**

Milica Nikolić, World Heritage – the Desired Goal and Unwanted
Mechanism of Preservation of Natural and Cultural Values

**Jelena Pavličić Šarić, Ugroženost Svetske kulturne baštine u
vremenima krize i sukoba**

Jelena Pavličić Šarić, Endangerment of World Cultural Heritage in
Times of Crisis and Conflict

Višnja Kisić, Goran Tomka, Svetska baština u post-antropocentričnim svetu

Višnja Kisić, Goran Tomka, World Heritage in a Post-Anthropocentric World

Pauza / Break

13:00 – 14:30

PRESEDAVAJU VIŠNJA KISIĆ I TATJANA KOPRIVICA

CHAIRPERSONS VIŠNJA KISIĆ AND TATJANA KOPRIVICA

Angela Diceglie, Custode Silvio Fioriello, Kulturni pejzaž centralne Apulije i Uneskovo nasleđe: od Kastela Monte do via Apija i Trajana. Prošlost, sadašnjost ... povratak u budućnost!

Angela Diceglie, Custode Silvio Fioriello, Landscapes of Central Apulia and UNESCO Heritage: from Castel del Monte to the viae Appia and Traiana. Past, Present and... Back to the future!

Aleksandar Dajković, Analiza mehanizama zaštite UNESCO lokaliteta na primjeru Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora: mogućnosti primjene na zaštićenim lokalitetima prirode u Crnoj Gori i Italiji

Aleksandar Dajković, Analysis of mechanisms for the protection of UNESCO sites on the example of the Natural and Cultural-Historical Area of Kotor: the use of in protected naturale sites in Montenegro and Italy

Zorica Čubrović, Istraživanja, konzervatorsko-restauratorski tretmani i prezentacija spomenika u okviru Svetske baštine – Case study srednjovjekovna crkva Sv. Mihaila u Starom gradu Kotoru

Zorica Čubrović, Research, Conservation-Restoration Treatments and Presentation of Monuments within World Heritage – Case Study Medieval Church of St. Mihaila in the old town of Kotor

Slobodan Radovanović, Uloga i mesto izvodjenja konzervatorskih/restauratorskih tretmana na lokacijama Svetske baštine različitih epoha – Case study – Crkva Svetog Pavla i zgrada Starog zatvora u Starom gradu Kotoru

Slobodan Radovanović, The Role and Place of Performing Conservation/Restoration Treatments at World Heritage Sites of Different Eras – Case Study – St. Paul's Church and the Building of the Old Prison in the Old Town of Kotor

Dejan Radovanović, Smederevska tvrđava od prestonog grada do Svetske baštine

Dejan Radovanović, Smederevo Fortress from Capital City to World Heritage

14:30 – 15:30

Pauza / Break

15.30 – 18.00

PHD Talks

Komentatori Tanja D. Conley i Marko Nikolić

Commentators Tanja D. Conley and Marko Nikolić

Diskusija

Discussion

Zatvaranje Konferencije

Closing of the Conference

III УЛОГА СВЕТСКЕ КУЛТУРНЕ И ПРИРОДНЕ БАШТИНЕ
СУОЧЕНЕ СА ГЛОБАЛНИМ ИЗАЗОВИМА

III ULOGA SVETSKE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE
SUOČENE SA GLOBALNIM IZAZOVIMA

III THE ROLE OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE
FACED WITH GLOBAL CHALLENGES

ДР ИРЕНА КУЛЕТИН ЋУЛАФИЋ

Универзитет у Београду
Архитектонски факултет

Светска баштина и појам окружења / животне средине – етичке и естетске перспективе

Потреба за интегративним односом у заштити и очувању наслеђа сагледана кроз концепт одрживог развоја поставила је човека, природу, културу и друштво кроз појам окружења у целовит однос у којем се свака категорија светског наслеђа, културног и природног, разматра кроз синтезу материјалних и нематеријалних вредности, при чему одрживи развој представља обједињујућу парадигму етичког и естетског приступа у схватању науке о наслеђу. Појам окружења није само сценографија за неку од категорија наслеђа, већ оно садржи етичке и естетске вредности које га сврставају у светску баштину. У раду се посебно скреће пажња на сложене везе које владају између материјалног (физичког) и нематеријалног („живог“, динамичког) наслеђа.

Архитектонска баштина је подједнако материјална и нематеријална, при чему естетско искуство архитектуре представља кључну тачку одрживог приступа наслеђу виђеног кроз јачање активности културног туризма, трасирања културних рута, укључивања локалне заједнице, унапређења креативних индустрија, одрживог економског развоја, и др. у циљу активног и продуктивног очувања материјалног и нематеријалног наслеђа света. Са друге стране етика отвара питања добре воље и слободе, проблеме дужности и сврхе, однос моралног у односу на деловање у окружењу светске баштине. Све наведено указује на неопходност у преиспитивању политика о очувању наслеђа имајући у виду изразите утицаје и последице савременог доба.

Кључне речи: Светска баштина, појам окружења/животне средине, етика и естетика одрживости, материјалне и нематеријалне вредности

DR. IRENA KULETIN ĆULAFIĆ

University of Belgrade
Faculty of Architecture

World Heritage and the Concept of Environment – Ethical and Aesthetic Perspectives

The need for an integrative relation in the protection and preservation of heritage viewed through the concept of sustainable development has placed man, nature, culture and society through the concept of the environment in a comprehensive relationship in which each category of world heritage (cultural and natural) is considered through the synthesis of material and immaterial values, whereby sustainable development represents a unifying paradigm of ethical and aesthetic approach in understanding the science of heritage. The concept of environment is not just a scenography for one of the categories of heritage, but it contains ethical and aesthetic values that classify it as a world heritage. The paper draws special attention to the complex relationships between material (physical) and immaterial (“living”, dynamic) heritage.

Architectural heritage is equally material and immaterial, where the aesthetic experience of architecture is a key point of sustainable access to heritage seen through the strengthening of cultural tourism activities, tracing cultural routes, involvement of the local community, improvement of creative industries, sustainable economic development, etc. in order to actively and productively preserve the tangible and intangible heritage of the world. On the other hand, ethics opens up issues of goodwill and freedom, problems of duty and purpose, the relationship between morals and actions in the world heritage environment. All of the above points to the necessity of re-examining the heritage preservation policy, bearing in mind the distinct influences and consequences of the modern era.

Keywords: World Heritage, the notion of environment, ethics and aesthetics of sustainability, tangible and intangible values.

Др Ирена Кулетин Ћулафић, доцент на Универзитету у Београду – Архитектонски факултет, Департаман за историју и теорију архитектуре и уметности. Посебна подручја интереса: историја, теорија, естетика и симболика архитектуре и уметности, заштита културног наслеђа, историја и теорија индустријског дизајна и унутрашње архитектуре. На Архитектонском факултету у Београду запослена је од 2005. године. Кулетин Ћулафић је аутор једне монографије, неколико поглавља у књигама и зборницима, више научноистраживачких радова и више прегледних радова у домаћим и страним издањима. Добитница је међународне награде за архитектуру „Ранко Радовић“ за 2011. годину за књигу Естетичка теорија архитектуре Марка-Антоана Ложијеа.

Чланица је неколико научних и професионалних организација: Светска асоцијација историчара уметности (ААХ), Друштво за естетику архитектуре и визуелних уметности Србије (ДЕАВУС), Друштво архитеката Београда (ДАБ), Асоцијација високообразованих француских дипломаца (АДЕФ), Асоцијација Централијена (АЕСР), ИКОМОС и Удружење конзорцијума Министарства спољних послова (АСДМАЕ).

Dr. Irena Kuletin Ćulafić, assistant professor at the University of Belgrade - Faculty of Architecture, Department of History and Theory of Architecture and Art. Specific areas of interest: history, theory, aesthetics and symbolism of architecture and art, protection of cultural heritage, history and theory of industrial design and interior architecture. She has been employed at the Faculty of Architecture in Belgrade since 2005. Kuletin Ćulafić is the author of a monograph, several chapters in books and anthologies, several scientific research papers and several review papers in national and foreign publications. She is the winner of the international award for architecture “Ranko Radović” for the year 2011 for the book *Aesthetic Theory of Architecture* by Mark-Antoin Laugier.

She is a member of several scientific and professional organizations: the World Association of Art Historians (AAH), the Association for Aesthetics of Architecture and Visual Arts of Serbia (DEAVUS), the Association of Belgrade Architects (DAB), the Association of French Graduates (ADEF), the Association of Centraliens (AECR), ICOMOS and the Association consortium of the Ministry of Foreign Affairs (ACDMAE).

IZDAVAČ / PUBLISHER
Univerzitet u Beogradu – Arhitektonski fakultet

ZA IZDAVAČA / FOR THE PUBLISHER
Vladimir Lojanica, dekan Arhitektonskog fakulteta UB

UREDNICI / EDITORS
dr Nevena Debljović Ristić
mr Maja Đorđević

PREVOD REZIMEA / TRANSLATION OF ABSTRACTS
dr Katarina Držajić Lakefić

TEHNIČKI UREDNIK / TECHNICAL EDITOR
Miloš Lugonjić

ŠTAMPA / PRINT
Donat Graf d.o.o., Beograd

TIRAŽ / CIRCULATION
100

ISBN 978-86-7924-318-8